

МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ-ПЛОВДИВ
ФАКУЛТЕТ ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ
КАТЕДРА „ОБЩЕСТВЕНОЗДРАВНИ НАУКИ“

Лекция №8

ЕПИДЕМИОЛОГИЯ НА
СОЦИАЛНОЗНАЧИМИТЕ
ЗАБОЛЯВАНИЯ.

РИСКОВИ ФАКТОРИ И РИСКОВА
КОНСТЕЛАЦИЯ НА БЪЛГАРСКОТО
НАСЕЛЕНИЕ

Проф. д-р Силвия Янкуловска, дмн

СОЦИАЛНОЗНАЧИМИ ЗАБОЛЯВАННЯ

Съвременният профил на смъртността и заболяемостта се оформя от неголям брой класове заболявания, които се наричат **“социалнозначими заболявания”**.

Съдържанието на това понятие е различно за отделните страни и региони, тъй както заболяемостта и смъртността демонстрират съществени различия.

В страните с висок и среден доход преобладават хроничните неинфекциозни заболявания, свързани най-вече със застаряването на населението. Съвременният пациент се характеризира с полиморбидност (множественост на заболяванията). При лицата над 60 години се откриват често не по-малко от три заболявания. Хронизацията на патологията е характерна и за по-младата възраст, особено за лицата в активна трудова възраст.

В страните с нисък доход сериозен общественоздравен проблем са инфекциозните заболявания (стари и новопоявили се), перинаталните и майчини причини и недохранването. Нарастват също и хроничните неинфекциозни заболявания.

Критерии за социалнозначими заболявания:

1. Висока смъртност, заболяемост и болестност и неблагоприятна динамика, особено сред лицата в активна възраст.
2. Висок дял в структурата на общата смъртност, заболяемост и болестност по причини, в структурата на ЗВН, първичната инвалидност и хоспитализираната заболяемост.

3. Високи разходи за болнично лечение и рехабилитация.

4. Значителни социални, медицински, икономически и психологични щети за болните и техните семейства.

5. Значително натоварване на обществените фондове и социалните заведения поради продължителна нетрудоспособност и инвалидност.

**ДЕТЕРМИНАНТИ
/РИСКОВИ ФАКТОРИ/
НА ОБЩЕСТВЕННОТО ЗДРАВЕ**

Концепцията за детерминантите (определящите фактори) на здравето предоставя възможност за изучаване на генезиса на здравето и начините за неговото опазване. През изминалите десетилетия са натрупани огромни доказателства за това кои са определящите фактори за здравето и къде трябва да бъдат насочени усилията за подобряването му.

Детерминантите на здравето представляват широка гама от личностни, социални, икономически фактори и фактори от околната среда, определящи здравето на индивида и популациите.

Те не съществуват изолирано, а оказват сложно комбинирано въздействие, което може да се изрази в ***укрепване на здравето (позитивни фактори)*** или неговото увреждане (***негативни фактори***).

Модел на Dahlgren и Whitehead - „Дъга на политиката”

Най-широко разпространен и използван през последните две десетилетия е **моделът на Dahlgren и Whitehead**. Поради специфичния начин на представяне на отделните групи детерминанти на здравето, той е известен като „**Policy rainbow**”, т.е. „Дъга на политиката”.

В него са обхванати системно връзките между детерминантите на здравето, разпределени по следния начин:

- фиксирани индивидуални характеристики (вътрешни, непроменяеми) - възраст, пол, генетични фактори, разположени в сърцевината на дъгата;

- потенциално модифицируеми фактори, разположени в четири основни слоя на влияние върху биологичния потенциал на индивида:

= индивидуални фактори на стила и начина на живот (най-вътрешния слой);

= социални и общностни мрежи (вторият слой отвътре навън);

= физическа и социална околна среда (третият слой);

= по-широки общи социално-икономически и културални условия и околна среда (външният четвърти слой).

Моделът на Dahlgren и Whitehead е полезна работна рамка за изследване и изграждане на хипотези за влиянието на детерминантите на здравето и за тяхното взаимодействие. Това позволява очертаване на възможностите за промени на специфичните фактори и за допълнителни действия за повлияване на свързаните фактори в отделните слоеве.

ДРУГИ КЛАСИФИКАЦИИ НА РИСКОВИТЕ ФАКТОРИ

Резултатите от епидемиологични проучвания в цял свят подчертават, че най-голямо практическо значение имат 4 групи рискови фактори според “приноса” им за смъртността от 10 водещи причини:

ДРУГИ КЛАСИФИКАЦИИ НА РИСКОВИТЕ ФАКТОРИ

1. *Стил и начин на живот.* Тук се отнасят: тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, адинамия и хиподинамия, нерационално хранене, психо-социален стрес, употреба на наркотици, злоупотреба с лекарствени вещества, нестабилност на семейството, самотност, ниско образование и др. На тях се дължат общо **49-53%** от най-честите увреждания на здравето.

ДРУГИ КЛАСИФИКАЦИИ НА РИСКОВИТЕ ФАКТОРИ

2. Генетични и биологични фактори
(предразположение към наследствени и дегенеративни заболявания - атеросклероза, ИБС, ракови заболявания, диабет). Те обуславят **18-22%** от уврежданията на здравето.

ДРУГИ КЛАСИФИКАЦИИ НА РИСКОВИТЕ ФАКТОРИ

3. Рискови фактори от околната среда. Към тях се отнасят неблагоприятия в околната и трудовата среда (замърсяване на въздуха, водата и почвата, замърсяване на работната среда) и социално-икономически фактори (доходи, заетост и безработица, разходи, потребление и др.). На тях се падат **17-20%** от уврежданията на здравето.

ДРУГИ КЛАСИФИКАЦИИ НА РИСКОВИТЕ ФАКТОРИ

4. Рискови фактори, свързани с дейността на здравната служба. Те включват ниско качество и несвоевременност на оказаната медицинската помощ, неефективност на профилактичните мероприятия и др. и обуславят **8-10%** от уврежданията на здравето.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА БОЛЕСТНОСТТА И ЗАБОЛЯЕМОСТТА В БЪЛГАРИЯ

- В периода 1970-1989 г. общата болестност и заболяемост у нас нараства.
- След 1989 г. поради непълнота на регистрацията официални данни за структурата на общата заболяемост и болестност не се публикуват, а динамиката се представя на базата на експертни оценки.
- Само за някои групи заболявания (заразни заболявания, подлежащи на задължително съобщаване, активна туберкулоза, злокачествени новообразувания, хоспитализирани заболявания, заболявания с трайна нетрудоспособност и др.) има сравнително по-точни данни.

Заболяемост и болестност от активна туберкулоза и злокачествени новообразувания в България - 1960-2015 г. (на 100000 души)

Години	Туберкулоза		Злокачествени новообразувания	
	Болестност	Заболяемост	Болестност	Заболяемост
1960	805,6	219,5	410,6	117,9
1965	544,6	117,0	641,4	163,5
1970	379,3	79,0	864,4	205,4
1975	259,1	49,0	1073,1	217,7
1980	178,2	37,0	1279,0	232,7
1985	128,7	28,5	1477,3	233,0
1990	106,0	25,9	1709,1	245,1
1995	154,9	40,5	2119,6	285,1
2000	173,4	41,0	2462,9	320,1
2005	127,7	42,4	3069,9	379,3
2010	90,5	30,3	3469,2	425,6
2018	53,4	18,4	-	406,7

За България основни социалнозначими заболявания са:

- Болести на органите на кръвообращението;
- Злокачествени новообразувания;
- Хронични заболявания на дихат. система;
- Туберкулоза;
- Травмите, злополуки и отравяния;
- Захарен диабет;
- Психични разстройства;
- Болести на нервната система;
- Болести на сетивните органи и др.

РИСКОВА КОНСТЕЛАЦИЯ НА БЪЛГАРСКОТО НАСЕЛЕНИЕ

- Тютюнопушене;
- Нерационално хранене;
- Артериална хипертония;
- Наднормена телесна маса;
- Алкохолна консумация;
- Дислипидемия;
- Диабет;
- Адинамия и хиподинамия;
- Психо-социален дистрес;
- Наследствена предразположеност;
- Замърсяване на околната природна и трудова среда.

ТЮТЮНОПУУШЕНЕ

Информацията от базата данни „Здраве за всички“ на Европейското регионално бюро на СЗО сочи, че **България е на първо място по дял на пушачите над 15 г. - 39,7%** (при средно за Европа - 26%, в Швеция - 13,6%, в Литва - 13%) и **по брой изпушени цигари на 1 лице годишно – 2792** (при средно за Европа - 1681, за Норвегия – 578).

НЕРАЦИОНАЛНО ХРАНЕНЕ

- Традиционно ***висока солева консумация и повишена консумация на наситени мазнини.***
- Среднодневните количества сол на един човек у нас надхвърлят 17-18 грама при норма до 5 грама дневно.

ОЩЕ ВИДОВЕ РИСКОВЕ ФАКТОРИ

- Първични и вторични (заболявания, които само по себе си се явяват рисков фактор за друго заболяване, напр. артериална хипертония, затлъстяване).
- Модифицируеми (стил на живот) и немодифицируеми (пол, възраст)